

- **שם המחקר:** הקשר בין סטיגמה ואמון במוסדות המדינה לצריכת שירותים בקרב הורים ערבים לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית
- **שנה:** 2023
- **סוג מחקר:** תזה
- **מס' קטלוגי:** 890-708-2023
- **שמות החוקרים:** אייה אלכרכי, בהנחיית: ד"ר ליה לוי.
- **רשות המחקר:** החוג לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל-אביב.

תקציר מנהלים

מחקר זה נערך בסיוע מענק מקרן שלם.

רקע

המחקר הנוכחי עוסק בבחינת הקשרים בין סטיגמה מופנמת, אמון במוסדות המדינה וצריכת שירותים בקרב הורים ערבים לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (מ"ש"ה) בישראל. תאוריית בקשת העזרה (Help-seeking theory) מספקת את הבסיס התאורטי למחקר ומדגישה את התהליכים השונים שעוברים אנשים כאשר הם מתמודדים עם צורך לפנות לעזרה מקצועית. תאוריה זו בוחנת את שלבי ההכרה בבעיה, עמדות כלפי קבלת עזרה, תחושות של סטיגמה חברתית או אישית, ואמון במוסדות המדינה. במסגרת המחקר הנוכחי נבחנה צריכת שירותים מקצועיים מצד הורים לילדים עם מ"ש"ה, תוך התמקדות בהורים ערבים ובדיקה השוואתית להורים יהודים, במטרה לבחון את ההבדלים והמאפיינים הייחודיים של קבוצות אלו.

מחקרים קודמים מצביעים על כך שסטיגמה מופנמת מהווה חסם בפני צריכת שירותים, שכן הורים לילדים עם מוגבלויות עלולים לחוש תחושות בושה או נחיתות חברתית, מה שמוביל להימנעות מחשיפה ופנייה לשירותים. במקביל, נמצא כי אמון במוסדות המדינה עשוי להשפיע על מידת השימוש בשירותים ציבוריים, כאשר אנשים בעלי אמון גבוה יותר נוטים לפנות לקבלת עזרה ולהסתמך על שירותים ציבוריים יותר מאחרים. המחקר הנוכחי מבקש לבחון אם קשרים אלו מתקיימים בקרב הורים לילדים עם מ"ש"ה, וכיצד הם משתנים בין קבוצות אוכלוסייה שונות – ערבים ויהודים.

מטרות המחקר

מטרת המחקר הייתה לבחון את הקשרים שבין סטיגמה מופנמת, אמון במוסדות המדינה וצריכת שירותים מקצועיים בקרב הורים ערבים לילדים עם מ"ש"ה, תוך השוואה להורים יהודים לילדים עם מ"ש"ה. המחקר ביקש לזהות האם קיימים הבדלים מהותיים בין שתי הקבוצות בנוגע למידת הסטיגמה המופנמת, רמת האמון במוסדות המדינה, ומידת צריכת השירותים הציבוריים. כמו כן, נבדק האם הלאום מתפקד כגורם ממתן בקשרים הללו, כלומר אם יש הבדלים מהותיים בין הקבוצות בכל הנוגע לקשר שבין סטיגמה לבין צריכת שירותים, ובין אמון לבין צריכת שירותים. המחקר מתמקד בארבע השערות מרכזיות:

1. השערה ראשונה: בקרב הורים לילדים עם מ"ש"ה שצורכים שירותים מקצועיים רבים, רמת הסטיגמה המופנמת תהיה נמוכה יותר בהשוואה לאלו שצורכים שירותים מעטים או לא צורכים כלל.

2. השערה שנייה: הורים לילדים עם מש"ה שצורכים שירותים רבים יחזיקו ברמות אמון גבוהות יותר במוסדות המדינה בהשוואה לאלו שצורכים שירותים מעטים או לא צורכים כלל.
3. השערה שלישית: לאום ימתן את הקשר שבין סטיגמה מופנמת לבין צריכת שירותים – בקרב הורים ערבים, הקשר בין סטיגמה מופנמת לבין צריכת שירותים יהיה חזק יותר בהשוואה להורים יהודים.
4. השערה רביעית: לאום ימתן את הקשר שבין אמון במוסדות המדינה לבין צריכת שירותים – בקרב הורים ערבים, הקשר בין אמון במוסדות לבין צריכת שירותים יהיה חזק יותר בהשוואה להורים יהודים.

שיטה

המחקר כלל 235 הורים לילדים עם מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה), מתוכם 124 ערבים ו-111 יהודים. המשתתפים גויסו באמצעות דגימת נוחות ושאלון מקוון שהופץ ברשתות חברתיות. השאלון כלל מדדים לסטיגמה מופנמת (Affiliate Stigma Scale) אמון במוסדות המדינה (בהתבסס על סקר המכון הישראלי לדמוקרטיה), וצריכת שירותים ציבוריים.

ממצאים עיקריים

השערה ראשונה – הקשר בין סטיגמה מופנמת וצריכת שירותים: נמצא כי בקרב הורים שצורכים שירותים מקצועיים רבים, רמות הסטיגמה המופנמת היו נמוכות יותר בהשוואה להורים שצורכים שירותים מעטים או לא צורכים כלל. ההורים שדיווחו על צריכת שירותים רבה הצביעו על פחות תחושות של בושה, אשמה ונחיתות חברתית, זאת לעומת אלו שצורכים פחות שירותים או נמנעים מכך לחלוטין. ממצא זה מתיישב עם הספרות המחקרית המצביעה על כך שסטיגמה עשויה להיות גורם שמעכב את הנטייה לפנות לשירותים ציבוריים, ומציין כי צריכת שירותים רבה קשורה ברמות נמוכות יותר של סטיגמה מופנמת.

השערה שנייה – הקשר בין אמון במוסדות המדינה וצריכת שירותים: נמצא כי הורים שצרכו שירותים מקצועיים רבים דיווחו על רמות אמון גבוהות יותר במוסדות המדינה בהשוואה לאלו שצרכו מעט שירותים או לא צרכו כלל. ככל שרמת האמון במוסדות המדינה הייתה גבוהה יותר, כך ההורים נטו לפנות לשירותים ציבוריים באופן נרחב יותר. הורים שהביעו אמון בשירותי המדינה, במוסדות הבריאות והרווחה, וכן במוסדות החינוך והביטוח הלאומי, הראו נכונות גבוהה יותר לצרוך שירותים עבור ילדיהם עם מש"ה.

השערה שלישית – לאום כגורם ממתן בקשר שבין סטיגמה וצריכת שירותים: לפי השערה זו, הלאום היה אמור לתפקד כגורם ממתן בקשר בין סטיגמה לבין צריכת שירותים, כאשר ההנחה הייתה שבקרב הורים ערבים, הקשר בין סטיגמה מופנמת לבין צריכת שירותים יהיה חזק יותר מאשר בקרב הורים יהודים. עם זאת, הממצאים לא תמכו בהשערה זו. לא נמצא הבדל מובהק בין ערבים ליהודים בקשר שבין סטיגמה מופנמת לצריכת שירותים, דבר המצביע על כך שהקשר בין סטיגמה לבין צריכת שירותים דומה בשתי הקבוצות הלאומיות. תוצאה זו עשויה להצביע על כך שתהליכי מודרניזציה והתאמות תרבותיות בשירותים הציבוריים בישראל מצמצמים את הפערים בתפיסות הקשורות לסטיגמה.

השערה רביעית – לאום כגורם ממתן בקשר שבין אמון וצריכת שירותים: לפי השערה זו, הלאום היה אמור לתפקד כגורם ממתן בקשר שבין אמון במוסדות המדינה לבין צריכת שירותים, כאשר ההנחה הייתה שהקשר בין אמון לבין צריכת שירותים יהיה חזק יותר בקרב הורים ערבים מאשר בקרב הורים יהודים. גם השערה זו לא אוששה, ולא

נמצא הבדל מובהק בקשר שבין אמון לבין צריכת שירותים בין שתי הקבוצות הלאומיות. משמעות ממצא זה היא שהקשר בין רמת האמון במוסדות המדינה לבין צריכת שירותים ציבוריים דומה בין ערבים ליהודים.

דיון

הממצאים מצביעים על קשרים מובהקים בין סטיגמה מופנמת, אמון במוסדות המדינה וצריכת שירותים מקצועיים בקרב הורים לילדים עם מש"ה. בקרב הורים שצרכו שירותים רבים נמדדו רמות נמוכות יותר של סטיגמה מופנמת, כפי שתועד גם בספרות המחקרית הקודמת, המציינת כי סטיגמה מתקשרת לרמות נמוכות של צריכת שירותים ציבוריים. סטיגמה מופנמת, המתבטאת בתחושות בושה פנימיות ביחס לחברה ולמוגבלות הילד, מתקשרת לצריכת שירותים מועטה יותר. עם זאת, כאשר צריכת השירותים גבוהה יותר, נרשמות רמות נמוכות יותר של סטיגמה. כמו כן, נמצא קשר חיובי בין רמות האמון במוסדות המדינה לבין צריכת שירותים. הורים שהביעו רמות אמון גבוהות במוסדות המדינה דיווחו על צריכה גבוהה יותר של שירותים ציבוריים, בהשוואה להורים עם אמון נמוך יותר. ממצאים אלו נמצאו רלוונטיים לשתי קבוצות המחקר – ערבים ויהודים – ולא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות. בנוגע להשערות כי הלאום ישמש כגורם ממתן בקשרים שבין סטיגמה לבין צריכת שירותים או בין אמון לבין צריכת שירותים, הממצאים מצביעים על כך שאין הבדלים משמעותיים בין הקבוצות. לא נמצא שהלאום קשור לשוני בקשרים בין סטיגמה או אמון לבין צריכת שירותים. ממצאים אלו עשויים להצביע על כך שתהליכים כגון מודרניזציה ואינטגרציה חברתית בישראל מקטינים את הפערים בין הקבוצות הלאומיות בהקשרים אלו. בנוסף, נגישות לשירותים מותאמים תרבותית, כמו מידע ושירותים בשפה הערבית, עשויה לתרום לצמצום הפערים. כמו כן, ייתכן ששונות פנימית בתוך החברה הערבית, כולל רמות שונות של מודעות לזכויות והשפעות כלכליות, משתקפת בדמיון בין הקבוצות הלאומיות בהקשר לצריכת שירותים.

סיכום

המחקר הנוכחי בחן את הקשרים שבין סטיגמה מופנמת, אמון במוסדות המדינה, וצריכת שירותים מקצועיים בקרב הורים לילדים עם מש"ה, עם דגש על השוואה בין הורים ערבים להורים יהודים. הממצאים מצביעים על קשרים מובהקים בין משתנים אלו בקרב שתי הקבוצות, כאשר לא נמצאו הבדלים מובהקים בין ערבים ליהודים. סטיגמה מופנמת קשורה לרמות נמוכות יותר של צריכת שירותים, ואמון במוסדות המדינה קשור לרמות גבוהות יותר של צריכת שירותים. יחד עם זאת, לא נמצא שהלאום מהווה גורם ממתן בקשרים אלו.

המלצות

למרות שבמחקר הנוכחי לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין קבוצות האוכלוסייה הערביות והיהודיות בהקשר של אמון במוסדות וסטיגמה לצריכת השירותים, חשוב להעמיק את המחקר ולבחון תת-קבוצות בתוך האוכלוסייה הערבית עצמה (למשל, לפי אזור מגורים, דתות או רמת השכלה). מחקר כזה עשוי לשפוך אור על דינמיקות פנימיות בתוך החברה הערבית, שייתכן ולא באו לידי ביטוי באופן ברור במחקר הנוכחי. הבנה מעמיקה של גורמים כמו אזור מגורים, השפעות סוציו-אקונומיות או רמת השכלה יכולה, במדגם מגוון יותר, לגלות מגמות נסתרות הקשורות לאמון במוסדות ולסטיגמה כלפי צריכת שירותים. ייתכן שגורמים אלו קשורים באופן שונה לצריכת השירותים בקרב קבוצות

שונות בתוך החברה הערבית, מה שיכול לספק תובנות יקרות ערך לפיתוח מדיניות והתערבויות מותאמות יותר. יתר על כן, מומלץ לערוך מחקר אורך שיבחן את השינויים באמון במוסדות ובסטיגמה לאורך זמן בקרב הורים לילדים עם מש"ה, כדי להבין את התפתחותם ואת הקשר שלהם לצריכת השירותים.

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)